

Tomasz Rombek

ORCID: 0000-0003-1798-2242

Bytom

Duchowni na dworze królowej Elżbiety Rakuszanki (1454–1505) i jej córki Elżbiety Jagiellonki (1505–1515)

Clergy at the Court of Queen Elizabeth of Austria (1454–1505) and Her Daughter, Elizabeth Jagiellon (1505–1515)

Abstrakt

Trwające od wielu lat badania nad dworami władców, ich małżonek oraz dzieci jednoznacznie wykazują trwałą obecność duchownych w ich otoczeniu. Pełnili oni różnorakie funkcje m.in. w ramach sprawowania szeroko pojmowanych praktyk religijnych czy pracy w kancelarii nadwornej. Celem artykułu jest przedstawienie obecności duchowieństwa na dworze żony króla Kazimierza IV, Elżbiety Rakuszanki (w latach 1454–1505), i ich najmłodszej córki Elżbiety Jagiellonki (w latach 1505–1515). Odtworzenie tego środowiska było możliwe na podstawie analizy bardzo szerokiej bazy źródłowej (rękopiśmiennej i drukowanej), ze względu na jej fragmentaryczność i akcydentalność występowania wzmianek o duchownych, często w formie zanonimizowanej (np. kapelani królowej). W wypadku obu Elżbiet duchowni funkcjonujący na ich dworach są związani z capellą oraz kancelarią, ale także pełnili obowiązki medyków czy szafarzy. Pozostają jeszcze pytania bez satysfakcjonującej dotychczas odpowiedzi, co wymaga dalszych studiów i analiz rozproszonego materiału źródłowego

(np. kwestia relacji królowej i jej córki z krakowskim duchowieństwem katedralnym i miejskim, zarówno świeckim, jak i zakonnym, czy sprawa wpływu Rakuszanki i Jagiellonki na obejmowanie beneficjów związanych z ich dworami duchownych).

Słowa kluczowe: duchowni, dwór, *capella*, kancelaria, lekarze, Elżbieta Rakuszanka, Elżbieta Jagiellonka

Abstract

Ongoing long-time research into the courts of rulers, their spouses, and their children clearly demonstrates the enduring presence of clergy in their midst. Priests performed various functions in religious practices or worked in the court chancellery. The aim of this article is to show the presence of clergy at the court of Elizabeth of Austria, wife of King Casimir IV (in the years 1454–1505), and their youngest daughter Elizabeth Jagiellon (in the years 1505–1515). The reconstruction of this environment was possible on the basis of an analysis of a very broad source base (manuscript and printed), due to its fragmentary nature and incidental occurrence of references to clergy, often in anonymized form (e.g. “chaplains to the queen”). In the case of both Elizabeths, the clergy functioning at their courts were associated with the *capella* and the chancellery, but they also performed duties as medics or stewards. There are still issues without satisfactory answers, which require further studies and analyses of scattered source material, for instance the question of the queen and her daughter’s relations with the Krakow cathedral and city clergy, both lay and monastic, or the question of the influence of the two Elizabeths’ knights on the assumption of benefices connected with their courts by the clergy).

Keywords: clergy, court, *capella*, chancellery, physicians, Elizabeth of Austria, Elizabeth Jagiellon

Dotychczasowe badania nad dworami królowych obejmowały także zagadnienie obecności szeroko pojmowanej kategorii społecznej – duchowieństwa¹. Analiza materiału źródłowego pozwala, przynajmniej w części, zrekonstruować to środowisko wraz ze wskazaniem funkcji

1 Przykładowo: Grażyna Rutkowska, „Dwór polskich królowych Anny Cylejskiej i Elżbiety Granowskiej”, w *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, red. Waldemar Bukowski i Tomasz Jurek (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2012), 884, 889–900, 896, 897, 898;

pełnionych przezeń na dworze. Kaplica i kancelaria to nadworne instytucje szczególnie mu dedykowane. Spotykamy także duchownych wśród lekarzy nadwornych oraz innych sług. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie duchownych obecnych na dworze królowej Elżbiety Rakuszanki (w latach 1454–1505) oraz jej najmłodszej córki, królowny Elżbiety (w latach 1505–1515).

Pietas stanowiła jeden z ważniejszych elementów wizerunku królowej. Był on przede wszystkim realizowany poprzez regularne uczestnictwo w szeroko pojmowanych praktykach religijnych, zarówno w przestrzeni prywatnej, jak i publicznej². Byłyby one niemożliwe bez asystencji duchowej kapłanów przygodnych lub własnych, tworzących tzw. *capella reginalis* (lub *reginulis*). Obejmowała ona kapelanów, kleryków i spowiedników.

Głównym zadaniem kapelanów było codzienne sprawowanie mszy oraz licznych nabożeństw³. Były one odprawiane w prywatnej kaplicy, w różnych kościołach lub przy przenośnym ołtarzu⁴. Królowa Elżbieta Rakuszanka trzykrotnie uzyskała papieski przywilej korzystania z ołtarza portatywnego – w 1461, 1481 i 1505 r.⁵

Bożena Czwojdrak, *Zofia Holszańska. Studium o dworze i roli królowej w późnośredniowiecznej Polsce* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2012), 98–100, 103–104.

- 2 Urszula Borkowska, „Pobożność rodziny Kazimierza Jagiellończyka”, *Analecta Cracoviensia* 16 (1984): 23–41; *eadem*, „Życie religijne polskich Jagiellonów. Zarys problematyki”, w *Chrzest Litwy. Geneza, przebieg, konsekwencje*, red. Marek T. Zahajkiewicz (Lublin: Redakcja Wydawnictwa KUL, 1990), 149–180; *eadem*, „Codzienny i odświętny ceremoniał religijny na dworze Jagiellonów”, w *Theatrum ceremoniale na dworze książąt i królów polskich*, red. Mariusz Markiewicz i Ryszard Skowron (Kraków: Zamek Królewski na Wawelu, 1999), 61–85; *eadem*, „*Pietas* regia. Formy królewskiej pobożności w późnośredniowiecznej Polsce”, w *Król w Polsce XIV i XV wieku*, red. Andrzej Marzec i Maciej Wilamowski (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2006), 39–56.
- 3 Tadeusz Lalik, „Kaplica królewska i publiczne praktyki religijne rodziny Kazimierz Jagiellończyka”, *Kwartalnik Historyczny* 88 (1981): 394–415; szerzej por. Urszula Borkowska, „*Capella regia* w chrześcijańskiej Europie (średniowiecze i wiek XVI)”, w *Archiva temporum testes. Źródła historyczne jako podstawa pracy badacza dziejów. Księga pamiątkowo ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Olczakowi*, red. Grzegorz Bujak, Tomasz Nowicki, Piotr Siwicki (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2008), 48–68.
- 4 Izabela Skierska, *Obowiązek mszalny w średniowiecznej Polsce* (Warszawa: IH PAN, 2003), 143, 145, 151; Monika Saczyńska, „Mszy słuchanie, grzechów odpuszczanie. Przywileje indywidualne dla Jagiellonów w XV wieku. Przyczynek do pobożności monarszej późnego średniowiecza”, w *Jagiellonowie i ich świat. Polityka kościelna i praktyki religijne Jagiellonów*, red. Bożena Czwojdrak, Jerzy Sperka, Piotr Węcowski (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2020), 51–72.
- 5 *Bullarium Poloniae litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, t. 6: 1447–1464 (dalej jako BP VI), red. Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś (Rzym–Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, Fundacja Jana Pawła II, Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, 1998), 365 (nr 1704); *Vetera monumenta Poloniae et*

Na podstawie wykazów dworzan królowej Elżbiety z lat siedemdziesiątych XV w. można wskazać, że obowiązki kapelanów wypełniało dwóch–trzech duchownych, określanych jako *presbiter*⁶ lub *dominus*⁷. Spośród nich monarchini wybierała zwierzchnika swojej kaplicy.

Prawdopodobnie jednym z pierwszych kapelanów Rakuszanki był kanonik krakowski Jan Rey z Bolechowic. W dokumencie wydanym przez biskupa krakowskiego kardynała Zbigniewa z Oleśnicy z 16 czerwca 1454 r. pojawił się na liście świadków, wśród członków kapituły katedralnej, z tytułem prepozyta kaplicy królowej⁸. Jest jednak także możliwe, że chodzi o zwierzchnika kaplicy św. Trójcy, fundacji królowej Zofii Holszańskiej. Uruski w swoim herbarzu zaliczył go w poczet członków małopolskiej rodziny Reyów, posługujących się herbem Oksza⁹. Trudno jednoznacznie orzec, czy postać omawianego duchownego możemy utożsamić z innym kanonikiem krakowskim, Janem Reyem z Szumska herbu Oksza (zm. około 1468), ze względu na jednostkowe wystąpienie Jana Reya z Bolechowic.

W dniu 11 kwietnia 1458 r. kapelan królowej i magister sztuk wyzwolonych Stanisław, syn Więcesława z Łęczycy, uzyskał ekspektatywę i prowizję na rektorat kościoła św. Mikołaja w Kościelcu, połączony z wieczystym wikariatem w kolegiacie łęczyckiej, oraz kanonię łęczycką, wakującą po śmierci Sędką z Grabiszewa¹⁰. Godności kanonika zapewne nie objął. W trakcie starania się w tym samym roku o opróżnione

Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanise prompta collecta ac serie chronologica disposita, t. 2: 1410–1572, red. Augustyn Theiner (Rzym: Typis Vaticanis, 1861), 142 (nr 180), 229 (nr 256); Stanisław Kutrzeba, „Kopiarz rzymski Erazma Ciołka z początku wieku XVI”, *Archiwum Komisji Historycznej. Series 2* 1 (1923), 104–105 (nr 94).

6 Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Archiwum Skarbu Koronnego (ASK) 1, 18, k. 148v, 155; *Rachunki królewskie z lat 1471–1472 i 1476–1478*, oprac. Stanisław Gawęda, Zbigniew Perzanowski, Anna Strzelecka (Wrocław–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960), 192, 210, 234, 265.

7 *Rachunki królewskie*, 234, 265.

8 Wojciech Kętrzyński, „Miracula venerabilis patris Prandothe episcopi Cracoviensis”, *Monumenta Poloniae Historica* IV (Lwów: Akademia Umiejętności w Krakowie, 1884), 445; Zofia Leszczyńska-Skrętowa, „Bolechowice”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, z. 1, (Wrocław: Ossolineum, 1980), 178.

9 *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej ze zbiorów Seweryna hr. Uruskiego i materiałów archiwalnych*, oprac. Aleksander Włodarski, t. 15 (Warszawa: Skład Główny Księgarnia Gebethnera i Wolffa, 1931), 201.

10 BP VI, 258 (nr 1237) = *Repertorium Germanicum*, t. 7: *Kalixst III (1455–1458)*, ed. Ernst Pitz (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1989), 292 (nr 2615); Anna Kowalska-Pietrzak, *Praląci i kanonicy kapituły łęczyckiej do schyłku XV wieku* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2004), 320–321, 390.

probostwo św. Trójcy w Krośnie, patronatu królowej Zofii Holszańskiej, nie wystąpił w randze kanonika, a jedynie proboszcza kościeleckiego¹¹.

W liście anonimowego posła wrocławskiego z 24 marca 1462 r. odnajdujemy informację, że w trakcie jego spotkania z królową Elżbietą był obecny także Niemiec, *doctor der heyligin schriftte*, spowiednik i tajny radca królowej¹². Niestety, autor owego listu, wysłanego z Łowicza, nie podał innych szczegółów, pozwalających na zidentyfikowanie wspomnianego duchownego. Możemy jedynie przypuszczać, że mógł należeć do grupy dworzan, która przybyła z Elżbietą w 1454 r. do Polski – młoda królowa, nieznająca na samym początku języka polskiego, musiała mieć przy sobie spowiednika, słuchającego jej spowiedzi w języku, którym władała.

Kolejnym znanym prezbiterem królowej był Paweł Norta, który w dniu 23 sierpnia 1470 r. jest wzmiankowany jako przełożony kaplicy¹³. Prawdopodobnie to on występuje jako *presbiter domine regine* w latach 1477–1478¹⁴. Możliwe jest jednak także, że we wspomnianym okresie chodziło o kleryka Pawła, wymienionego w źródłach pod rokiem 1470¹⁵ i 1474¹⁶. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych XV w. mógł przyjąć święcenia kapłańskie i awansować.

W latach 1470–1486 występuje kolejny duchowny, Stanisław, być może tożsamy ze wspomnianym już wcześniej Stanisławem, synem Więcesława z Łęczycy¹⁷. Z czasem, zapewne dzięki wsparciu królowej Elżbiety, został prepozytem konińskim¹⁸. Tadeusz Lalik uważa, że około 1478 r. odszedł z kaplicy królowej¹⁹. Niestety, ze względu na popularność imienia Stanisław trudno jednoznacznie orzec, czy mamy do czynienia z jednym kapłanem królowej Stanisławem, czy kilkoma, noszącymi to samo imię.

11 BP VI, 282 (nr 1356).

12 *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter Georgs von Podiebrad, 1 Abt. (1454–1463)*, wyd. Hermann Markgraf, in *Scriptores Rerum Silesiacarum*, t. 8 (Wrocław: Josef Max & Comp, 1873), 80 (nr 77). Zob. też Roman Heck, *Zjazd głogowski w 1462 r.* (Głogów: Towarzystwo Ziemi Głogowskiej, 2012), 57–58.

13 AGAD, ASK 1, 338, k. 3.

14 *Rachunki królewskie*, 192, 234, 265.

15 AGAD, ASK 1, 338, k. 3.

16 AGAD, ASK 1, 18, k. 148v

17 AGAD, ASK 1, 338, k. 3; 18, k. 148v, k. 155; *Rachunki królewskie*, 192, 210; *Liber quitantiarum regis Casimiri ab a. 1484 ad 1488*, wyd. Adolf Pawiński (Warszawa: Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1897), 92, 101.

18 *Liber quitantiarum*, 101.

19 Lalik, *Kaplica królewska*, 392.

Mistrz Jan pojawił się w *capella reginalis* w 1474 r.²⁰ Z czasem został spowiednikiem królowej, w takiej roli został wspomniany w dniu 25 listopada 1477 r.²¹, oraz zwierzchnikiem jej kaplicy w 1478 r.²² Prawdopodobnie jest tożsamy z *honorabilis magister Johannes psalterista ecclesie maioris Cracoviensis et magister capelle ac confessor serenissimi domini regis Polonie etc.*, wymieniony w źródłach kapitulnych krakowskich pod datą 5 listopada 1479 r.²³ Jerzy Wolny i Tadeusz Lalik przypuszczali, że mógł być także kaznodzieją nadwornym²⁴. Trudno jednoznacznie orzec, czy możemy go powiązać ze spowiednikiem pary królewskiej, proboszczem proszowskim Janem z Oleśnicy, wzmiankowanym w 1489 r.²⁵

W 1478 r. pojawił się prezbiter Marcin²⁶. Brak innych informacji nie pozwala na jego zidentyfikowanie. Być może prezbiterem królowej był również wymieniony w dniu 25 maja 1474 r. Jan Karkoszka²⁷.

Kapelanami królowej byli także *clerici reginalis maiestatis* Wojciech, wzmiankowany pod datą 25 stycznia 1505 r.²⁸, oraz kanonik sandomierski Jan Dembiński herbu Nieczuja²⁹. Ten ostatni był synem Jana i dziedzicem wsi Dębiany w powiecie sandomierskim. W 1477 r. zapisał się do Akademii Krakowskiej, ale nie zdobył żadnego stopnia naukowego³⁰. Przyjął

20 AGAD, ASK 1, 18, k. 148v, k. 155.

21 *Rachunki królewskie*, 211.

22 *Ibidem*, 234, 260, 265.

23 Bolesław Przybyszewski, *Wypisy źródłowe Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich*, t. 1: 1440–1500 (Kraków: Ministerstwo Kultury i Sztuki, 1960), 60–61 (nr 94).

24 Jerzy Wolny, „Kaznodziejstwo”, w *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. Marian Rechowicz, t. 1: *Średniowiecze* (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1974), 290; Lalik, *Kaplica królewska*, 392.

25 Jan Wiśniewski, *Dekanat miechowski* (Radom: Druk i Lit. „Jan Kanty Trzebiński”, 1917), 312.

26 *Rachunki królewskie*, 234, 265.

27 AGAD, ASK 1, 18, k. 155.

28 Bolesław Przybyszewski, *Wypisy źródłowe Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich*, t. 2: 1501–1515 (Kraków: Ministerstwo Kultury i Sztuki, 1965), 41 (nr 48).

29 Adam Boniecki, *Herbarz polski. Część I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 4 (Warszawa: Skład Główny Gebethner i Wolff, 1901), 193; Jan Wiśniewski, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1926 r. tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866* (Radom: Druk. S. Nowakowski, 1928), 48; Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 1, 93–94 (nr 147 – tu nazwany Janem Dębieńskim z Dębian).

30 Bolesław Ulanowski, *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 1: 1400–1489 (Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1887), 232 (druga kolumna – czwarte nazwisko od dołu).

święcenia kapłańskie i trafił na dwór Elżbiety Rakuszanki. Być może jest tożsamy z klerykiem Janem, wzmiankowanym wśród personelu kaplicy królowej w latach 1472–1478³¹. W 1488 r. został notariuszem publicznym³². Możliwe, że łasce królewskiej (wstawiennictwu królowej?) zawdzięcza liczne niższe beneficja jak probostwo w Brzyskach, prebendę w kaplicy świętokrzyskiej na Wawelu, kustodię i scholasterię w Moskarzewie czy kanonię sandomierską³³. Był także prebendarzem w Freiembergu w diecezji miśnieńskiej. Należy domniemywać, że do śmierci królowej Elżbiety był jej kapelanem i zapewne spowiednikiem (prawdopodobnie do niego odnosi się informacja z wykazu dochodów i wydatków augustianów kazimierskich z 12 listopada 1503 r. o pobycie w klasztorze spowiednika królowej Jana)³⁴. Po śmierci Rakuszanki przeszedł na dwór jej córki, Elżbiety Jagiellonki – został nazwany w źródłach kapitulnych krakowskich, pod datą 17 marca 1514 r., jej kanclerzem³⁵. Być może wykonywał także obowiązki kapelana i spowiednika królowej. Po jej wyjeździe do Legnicy przeszedł na dwór króla Zygmunta I, zostając jego spowiednikiem. Zmarł w 1520 r.³⁶

Drugą grupą duchownych na dworze królowej byli klerycy, czyli służba kaplicy, która zajmowała się jej wyposażeniem, dbała o należyte jej oświetlenie, zamawiając odpowiednie świece na określone święta, oraz zapewniała funkcjonowanie kaplicy³⁷. Udało się w źródłach odnaleźć dwóch kleryków, związanych z capellą królowej Elżbiety – Pawła i Jana. Pierwszy działał w latach 1470–1474³⁸, a drugi w latach 1472–1478 (być może jest tożsamy z wymienionym wcześniej Janem z Dębian).

31 *Rachunki królewskie*, 85, 157, 160, 182, 203, 210, 212, 213, 223, 234, 241, 243, 252, 265.

32 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 1, 94 przypis (nr 147); Krzysztof Skupieński, *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce* (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002), 180.

33 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 1, 93–94, nr 147, przypis, s. 94.

34 Krystyna Jelonek-Litewka, Waclaw Kolak, Czesława Pirożyńska, Zbigniew Wojas, *Dochody i wydatki konwentu Braci Eremitów św. Augustyna przy kościele św. Katarzyny w Kazimierzu*, t. 1: 1502–1505 (Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 2002), 128.

35 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 2, 160–161 (nr 200).

36 AGAD, MK 35, s. 36 = Teodor Wierzbowski, *Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, t. 4: *Sigismundi I regis tempora complectens (1507–1548)*, cz. 2: *Acta vicecancellariorum 1507–1535* (Warszawa: Typis Officinae C. Kowalewski, 1912), 232 (nr 12675).

37 Lalik, *Kaplica królewska*, 393.

38 AGAD, ASK 1, 338, k. 3; AGAD, ASK 1, 18, k. 148v, 155.

Ostatnią grupą duchownych w *capella reginalis* byli spowiednicy³⁹. Elżbieta Rakuszanka uzyskała dwukrotnie (1457, 1505) przywilej papieski pozwalający na ich samodzielny wybór⁴⁰. Jej penitencjarze posiadali m.in. władzę uwalniania od grzechów zarezerwowanych władzy absolucyjnej Stolicy Apostolskiej.

Dotychczasowi badacze instytucji spowiednika w okresie jagiellońskim nie wymieniali żadnego z otoczenia Rakuszanki. W źródłach odnajdujemy natomiast informacje o przynajmniej trzech jej spowiednikach. W 1461 r. został odnotowany magister Paweł z Krakowa, wójt w Mstowie, profesor teologii, dziekan kolegiaty św. Małgorzaty w Nowym Sączu i pleban bocheński⁴¹. W 1477 r. został poświadczony mistrz Jan⁴², który z czasem stanął na czele kaplicy królowej. Prawdopodobnie jest on tożsamy z Janem z Oleśnicy, który w 1489 r. był proboszczem kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Jana Chrzyciela w Proszowicach oraz spowiednikiem *Serenissimi Regi Casimiri et serenissime Regine*⁴³. W 1503 r. jako *confessor* występuje Jan, wymieniony wśród gości klasztoru augustianów w Krakowie⁴⁴. Być może był nim kanonik sandomierski Jan z Dębian, kapelan królowej.

W wypadku królowej Elżbiety Jagiellonki nie udało się dotychczas zidentyfikować duchownych tworzących jej prywatną kaplicę. Być może, ze względu na miejsce swojego zamieszkania, czyli dom na wzgórzu wawelskim, młoda Jagiellonka korzystała z pomocy duchowieństwa

39 Urszula Borkowska, „Spowiednicy królewscy”, w *Ludzie. Kościół. Wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze – wczesna epoka nowożytna)*, wyd. Wojciech Iwańczak i Stefan K. Kuczyński (Warszawa: Wydawnictwo DiG, Instytut Historii PAN, Instytut Historii Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, 2001), 173–194; Grzegorz Głuch, „Dominikańscy spowiednicy i kaznodzieje Jagiellonów”, w *Dominikanie w środkowej Europie w XIII–XV wieku. Aktywność duszpasterska i kultura intelektualna*, red. Jerzy Kłoczowski i Jan Andrzej Spież (Poznań: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów „W drodze”, 2002), 239–258; Krzysztof Ożóg, „Relacje mendykantów ze środowiskiem dworskim oraz katedralnym na Wawelu do końca XV wieku”, w *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie*, red. Krzysztof Ożóg, Tomasz Gałuszka i Anna Zajchowska (Kraków: Wydawnictwo Esprit, 2008), 17–39.

40 BP VI, 227–228 (nr 1089); Kutrzeba, „Kopiarz rzymski”, 104–105 (nr 94); Saczyńska, „Mszy słuchanie”, 56–61.

41 Stanisław Salaterski, „Katalog prałatów i kanoników kapituły św. Małgorzaty P.M. w Nowym Sączu (1448–1791)”, *Nasza Przeszłość* 80 (1993): 204; Jacek Laberschek, „Mstów klasztor i kościół parafialny”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 5, z. 1, red. Waldemar Bukowski (Kraków: Societas Vistulana, 2016), 18.

42 *Rachunki królewskie*, 211.

43 Wiśniewski, *Dekanat miechowski*, 187, 312.

44 Jelonek-Litewka, Kolak, Pirożyńska, Wojas, *Dochody i wydatki*, 128.

katedralnego lub obowiązki te wykonywał jej kanclerz, kanonik sandomierski Jan z Dębian.

Kolejna grupa duchownych, związana z dworem królowej Elżbiety i jej córki, była zatrudniona w ich kancelariach. Byli nimi kanclerze, pisarze i notariusze. Analiza znanego materiału źródłowego pozwoliła zidentyfikować pięciu kanclerzy, w tym jednego nazwanego także sekretarzem, oraz dwóch pisarzy Rakuszanki, natomiast w wypadku jej córki – jednego kanclerza i dwóch notariuszy *vel* pisarzy.

Pierwszym znanym kanclerzem królowej Elżbiety był Jan Rey (Rej) z Szumska herbu Oksza⁴⁵. W latach 1429–1453 był plebanem w Kościele u koła Krakowa, pełniąc jednocześnie funkcje kapelana Władysława Jagiełły (1434), pieczętarza Władysława III Warneńczyka (1443–1444), kanonika i prepozyta kolegiaty św. Michała na zamku krakowskim i kanonika krakowskiego⁴⁶. Został nazwany kanclerzem królowej Elżbiety w uzyskanej dla siebie dyspensie w dniu 3 października 1455 r.⁴⁷

Następnym znanym kanclerzem był Jan Wątróbka ze Strzelec Małych herbu Oksza, syn wielkorządcy krakowskiego i kasztelana sandomierskiego Klemensa oraz Elżbiety z Marchocic⁴⁸. Został duchownym po powrocie z niewoli, do której dostał się w trakcie wyprawy Władysława Warneńczyka – uzyskał nawet dyspensę *a macula homicidi* w 1466 r.⁴⁹ Z tytułem kanclerza królowej jest wspominany w latach 1464–1473⁵⁰.

45 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 1, 15; Maria Michalewiczowa, „Rey (Rej) Jan z Szumska h. Oksza (zm. 1468)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 31 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1988), 189–191; Paweł Dembiński, *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428–1500* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, 2012), 469–471.

46 Michalewiczowa, *Rey (Rej) Jan z Szumska*, 190.

47 BP VI, 196 (nr 946) = *Repertorium Germanicum*, t. 7, 200 (nr 1759 – tu jako Jan Ren pod datą 4 października).

48 Józef Reczek, „Klemens ze Strzelec Wątróbka (ok. 1388–1440)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 12 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1966–1967), 590–591; Irena Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria królewska w latach 1447–1506* (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1967), 154–155 (nr 158); *Cracovia artificum. Supplementa (1462–1475). Komentarz*, wyb. i oprac. Bolesław Przybyszewski (Kraków: Polska Akademia Umiejętności. Komisja Historii Sztuki, 2000), 133–135; Korneliusz Kaczor, „Dokument króla Kazimierza Jagiellończyka z 21 września 1454 roku”, *Roczniki Historyczne* 79 (2013): 147–152.

49 Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, Teki Rzymskie, rkps 8476, k. 237, nr 85 = rkps 8477, k. 430–435, nr 9.

50 Archiwum Narodowe w Krakowie, Księga krakowska grodzka 17, 337–338; Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 5, 18 (obecnie wersja

Musiał cieszyć się znaczną pozycją na dworze królowej, skoro 23 stycznia 1466 r. został nazwany doradcą *Elizabeth reginae Poloniae*⁵¹. Jako kanclerz dzierżył prepozyturę kolegiaty św. Michała na zamku krakowskim (1465–1491), uzyskaną w efekcie cesji Jana Reya z Szumska⁵², oraz kanonię krakowską (1468–1491). W 1472 r. został komesem cesarskim⁵³. W 1475 r. został sekretarzem królewskim i prawdopodobnie opuścił kancelarię królowej Elżbiety⁵⁴. W 1480 r., zgodnie z wolą króla Kazimierza IV, został arcybiskupem lwowskim, którym był do śmierci w 1493 r.

28 sierpnia 1495 r. kanclerzem Rakuszanki został nazwany długoletni lekarz dworu królewskiego i samej królowej Jan Liberanth lub Lieberhandt⁵⁵. W literaturze przedmiotu występuje rozbieżność co do jego pochodzenia – jest uważany za Greka z wyspy Mellos (na podstawie

elektroniczna, dok. nr 638, http://www.kodeks.pau.krakow.pl/img/V18_1.jpg, dostęp: 12.11.2021) = AGAD, Metryka Koronna (dalej jako MK) 98, f. 14 (nr 8); Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, Teki Rzymskie (zw. dalej Teki Rzymskie), rkps 8473, k. 548 (nr 63) = *Bullarium Poloniae litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, t. 7: 1464–1471 (dalej jako BP VII), wyd. Irena Sułkowska-Kuraś, Stanisław Kuraś, Janusz Smołucha i Przemysław Stanko (Rzym–Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, Fundacja Jana Pawła II, 2006), 62 (nr 204); BP VII, 73–74 (nr 233), 74 (nr 235); Teki Rzymskie, rkps 8476, k. 235 (nr 81) = BP VII, 76–77 (nr 242); Teki Rzymskie, rkps 8476, k. 235 (nr 81); Teki Rzymskie, rkps 8473, k. 549 (nr 65); Teki Rzymskie, rkps 8476, k. 237 (nr 85) = rkps 8477, k. 430–435 (nr 9); Teki Rzymskie, rkps 8476, k. 231 (nr 72); Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 5, A 94_1.jpg (obecnie wersja elektroniczna, dok. nr 779, http://www.kodeks.pau.krakow.pl/img/A94_1.jpg, dostęp: 12.11.2021) = MK 98, f. 14v (nr 11); Archiwum Narodowe w Krakowie, Księga krakowska ziemską 16, 630, 659–660; *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1492 roku)*, oprac. Marcin Grulkowski, Beata Możejko, Sobiesław Szybowski (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2014), 202–203 (nr 166–167). Zob. też Franciszek Sikora, „Dąbrówka koło Brzeska”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, z. 3 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985), 520; Waldemar Bukowski, „Krzeczów (tenuta w powiecie szczyrzyckim)”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, z. 1, red. Franciszek Sikora (Kraków: Wydawnictwo „Secesja”, 1994), 188.

51 BP VII, 74 (nr 235).

52 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 1, 34–35; Michalewiczowa, *Rey (Rej) Jan z Szumska*, 191.

53 Skupieński, *Notariat publiczny*, 97, 100, 105, 179.

54 Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, 154–155 (nr 158).

55 Archiwum Narodowe w Krakowie, Księga krakowska grodzka 25, 262–263.

wzmianki z Metryki Koronnej)⁵⁶, torunianinem⁵⁷, najczęściej gdańszczaninem⁵⁸, a nawet gdańskim Niemcem⁵⁹.

W latach 1498–1505 urząd kanclerza królowej wdowy pełnił Wielkopoleanin Jan Latałski z Latalic pod Pobiedziskami herbu Prawdzic⁶⁰. Zanim trafił do kancelarii Rakuszanki, był notariuszem publicznym w konsystorzu poznańskim (1488–1491), a potem notariuszem biskupa poznańskiego Uriela z Górki (1492–1498). Dzierżył wiele niższych beneficjów, jak probostwo w Chojnicy, altarię w Kostrzynie, kanonię w poznańskiej kolegiacie NMP *in Summo*, altarię w Kościanie, prepozyturę w Chrzastowie czy kanonię poznańską⁶¹. Jako bliski współpracownik biskupa Górki został egzekutorem jego testamentu. Jako kanclerz Elżbiety⁶² został obdarzony kolejnymi beneficjami – prepozyturą gnieźnieńską, prepozyturą krakowską, altarią Wszystkich Świętych w Poznaniu czy probostwem w Kostrzynie⁶³. W 1500 r. został nazwany *secretariō*

56 AGAD, MK 17, f. 54 = Teodor Wierzbowski, *Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, t. 2: *Iohannis Alberti regis tempora complectens (1492–1501)* (Warszawa: Typis Officinae C. Kowalewski, 1907), 16 (nr 259).

57 Zenon Nowak, *Kultura umysłowa Prus Królewskich w czasach Kopernika* (Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Państwowe Wydawnictwo Naukowe Oddział w Poznaniu, 1972), 84.

58 Stanisław Sokół, *Medycyna w Gdańsku dobry odrodzenia* (Wrocław–Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1960), 21, 22, 115.

59 Anna Halicka, *Losy wdów po władcach z dynastii Piastów i Jagiellonów w Zostawić ślad na ziemi. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Pędichowi w 80 rocznicę urodzin i 55 rocznicę pracy naukowej*, red. Małgorzata Halicka i Jerzy Halicki (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2006), 229–230.

60 Władysław Pociecha, *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie Odrodzenia*, t. 2 (Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1949), 17–19; Irena Sułkowska-Kurasiowa, „Latałski Jan h. Prawdzic (1463–1540)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 16, red. Zygmunt Abrahamowicz i Emanuel Rostworowski (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1971), 562–563; Piotr Tańkowski, *Jan Łaski (1456–1531), kanclerz koronny i prymas Polski* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2007), 266–267; Waldemar Chorążyczewski, *Przemiany organizacyjne polskiej kancelarii królewskiej u progu czasów nowożytnych* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007), 86, 92, 94, 119–124, 126, 129, 133–134, 154, 156–160.

61 Józef Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2: *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój* (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1964), 91–92; Dembiński, *Poznańska kapituła katedralna*, s. 436–439.

62 Józef Nowacki sugerował, że objął ten urząd w efekcie protekcji biskupa Uriela z Górki i sekretarza królewskiego Jana Łaskiego Starszego (Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, 91–92).

63 Dembiński, *Poznańska kapituła katedralna*, 437.

*reginalis maiestatis*⁶⁴. W 1504 r. Aleksander Jagiellończyk mianował go królewskim sekretarzem⁶⁵. Jego związki z dworem królowej, a potem z kancelarią królewską pozwoliły mu na wspaniałą karierę. Stało się to jednak już po śmierci Rakuszanki. W 1506 r. został prepozytem łączycykiem, w 1523 r. – prepozytem poznańskim, w 1525 r. – biskupem poznańskim, w 1536 r. – biskupem krakowskim, a w 1537 r. – arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem. Zmarł w 1540 r.

W pierwszej połowie roku 1505 Rakuszanka dokonała zmiany na stanowisku kanclerza – został nim wówczas Zygmunt Targowicki herbu Tarnawa⁶⁶. Na początku lat osiemdziesiątych XV w. zapisał się na Akademię Krakowską⁶⁷. W 1486 r., jako rektor kościoła w Targowiskach, otrzymał papieską dyspensę na posiadanie dwóch beneficjów niekompatybilnych⁶⁸. Tytuł doktora dekretów uzyskał w Rzymie, gdzie w 1490 r. przyjął niższe święcenia kapłańskie⁶⁹. Wyższe święcenia, zgodnie z brewe Innocentego VIII z 1490 r., mógł otrzymać w Polsce z rąk biskupa krakowskiego⁷⁰. Po powrocie do kraju został w 1492 r. kanclerzem ówczesnego biskupa krakowskiego Fryderyka Jagiellończyka⁷¹. Dzięki protekcji biskupa został

64 Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 5, T 91 (obecnie wersja elektroniczna, dok. nr 2104, http://www.kodeks.pau.krakow.pl/img/T91_4.jpg, dostęp: 12.11.2021).

65 Andrzej Wyczański, *Między kulturą a polityką. Sekretarze królewscy Zygmunta Starego (1506–1548)* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990), 25, 43, 57, 59, 60, 61, 62, 71, 72, 81, 94, 256–257.

66 Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, 157–158 (nr 169); Anna Łosowska, *Kolekcja „Liber Legum” i jej miejsce w kulturze umysłowej późnośredniowiecznego Przemysła* (Warszawa–Przemyśl: Archiwum Państwowe w Przemyślu, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2007), 55–56; Chorążyczewski, *Przemiany organizacyjne*, 89, 93–94, 121–122, 124, 131, 134–135, 158–159, 268–269; Anna Łosowska, „Kancelaria biskupa przemyskiego Jana z Targowisk (1486–1492)”, w *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie XV do XIX wieku. Materiały polsko-ukraińskiej konferencji naukowej w Okunince koło Włodawy 10–12 września 2007 roku*, red. Henryk Gmiterek i Janusz Łosowski (Kraków: Wydawnictwo Avalon, 2010), 440–441; Anna Łosowska, *Pennae investivi Praemisliae. Notariusze kancelarii kościelnych, pisarze sądów oraz urzędów świeckich w XV i na początku XVI wieku* (Przemyśl: Archiwum Państwowe w Przemyślu, 2011), 73, 75, 79, 110, 181–182, 273, 318.

67 *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. 1, wyd. Antoni Gąsiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska przy współ. Ryszarda Grzesika (Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”, 2004), 414.

68 Teki Rzymskie, rkps 8472, k. 475.

69 Henryk Barycz, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce odrodzenia (1440–1600)* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1938), 70.

70 Władysław Abraham, „Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899–1913”, *Archiwum Komisji Historycznej*, seria II, t. 1, 19.

71 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 1, 102–104 (nr 161).

archidiakonem przemyskim, kustoszem sandomierskim, kanonikiem krakowskim, przemyskim, gnieźnieńskim oraz kieleckim, archidiakonem lubelskim i scholastykiem wiślickim⁷². W 1497 r. król Jan Olbracht obdarzył Zygmunta godnością królewskiego sekretarza⁷³. Zapewne po śmierci kardynała Fryderyka przeszedł na dwór jego matki, ale był z nim raczej luźno związany – w 1504 r. został bowiem powołany na wikariusza *in spiritualibus* diecezji krakowskiej przez biskupa Jana Konarskiego⁷⁴. W dniu 15 kwietnia 1505 r. został nazwany kanclerzem Elżbiety Rakuskiej⁷⁵. W tym samym roku został, z woli króla Aleksandra, dziekanem krakowskim, zapewne w nagrodę za zasługi oddane królewskiej matce⁷⁶. Pełniąc obowiązki kanclerza królowej, Tarnawita został egzekutorem jej testamentu w 1505 r.⁷⁷ Zmarł w 1512 r.⁷⁸

W literaturze przedmiotu panuje pogląd, że Targowicki został kanclerzem Rakuszanki już w 1503 r., czyli w momencie przejścia na jej dwór⁷⁹. Taka sytuacja byłaby jednak raczej dziwna w przypadku dworu królowej wdowy, który nie produkował aż tylu dokumentów⁸⁰. Być może starszy

72 Wiśniewski, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich*, 297; Henryk Rybus, *Królewicz kardynał Fryderyk Jagiellończyk jako biskup krakowski i arcybiskup gnieźnieński*, *Studia historico-ecclesiastica*, t. 2 (Warszawa: [b.n.w.], 1935), 59; Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 1, 117–118, przypis; Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, 156 (nr 169); Bolesław Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 2 (Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM, 1999), 274; Bolesław Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 4 (Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM, 2002), 67; Łosowska, *Pennae investivi Praemisiae*, 110; Jacek Chachaj, *Bliżej schizmatyków niż Krakowa... Archidiaconat lubelski w XV i XVI wieku* (Lublin: Wydawnictwo Werset, 2012), 122–123.

73 Wyczański, *Między kulturą a polityką*, 27, 43, 66, 179–180, 266–267.

74 Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej*, t. 2, 47, 51, 56.

75 Bolesław Ulanowski, „Acta capitulorum cracoviensis et plocensis selecta (1438–1525, 1438–1523)”, *Archiwum Komisji Historycznej* 6 (1891): 77 (nr 285).

76 Ulanowski, „Acta capitulorum”, 77–78 (nr 285–286); Henryk Rybus, „Dwa źródła do biografii Macieja Drzewickiego”, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 3 (1957, z. 2): 340 (26.09.1504 – *Deceantus Crac. datus Targowiczki*). Badania B. Kumora (*Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 2, 269 – 271) nie potwierdziły faktu objęcia przezeń dziekanii, co było głównie związane z oporem kapituły przed narzuconym, mimo iż był członkiem tego gremium, przez króla duchownym.

77 Józef Garbacik, „Testament królowej Elżbiety Rakuszanki żony Kazimierza Jagiellończyka (27 VI 1505)”, w *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin*, red. Zofia Kozłowska-Budkowa (Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe, 1960), 314.

78 Rybus, „Dwa źródła”, 361.

79 Wyczański, *Między kulturą a polityką*, 266; Anna Odrzywolska-Kidawa, *Biskup Piotr Tomicki (1464–1535). Kariera polityczna i kościelna* (Warszawa: Wydawnictwo Semper, 2004), 64; Łosowska, *Kolekcja „Liber legum”*, 110.

80 Sytuacja taka wydaje się dziwna, ale nie wyjątkowa. Na dworze kardynała Fryderyka Jagiellończyka w latach 1501–1503 działało dwóch kanclerzy – starszy Targowicki

Targowicki, mający większe doświadczenie życiowe i kancelaryjne, miał wspierać młodszego Latalskiego, zwłaszcza po nominacji tego ostatniego na sekretarza królewskiego w 1504 r.?

Z dworem królowej Elżbiety było związanych dwóch pisarzy, być może pełniących także zadania notariuszy. Pierwszym z nich był Mikołaj Schomberg (Szonberg, Szemberg, Knoll lub Knolle)⁸¹. Był mieszczaninem pochodzącym ze słowackich Koszyc. W latach 1444–1445 był notariuszem lwowskim⁸², a od 1449 r. był związany z kancelarią miasta Krakowa, najpierw jako wicenotariusz, a potem notariusz miejski. Na stanowisku pisarza królowej jest wspomniany w źródłach w 1458 i 1460 r., przede wszystkim w związku z wykonywaniem testamentu rajcy krakowskiego Jana Stollego⁸³.

i młodszy Piotr Tomicki. Zob. Rybus, *Królewicz kardynał*, 58, 59, 64. Rybus odrzucił stanowisko prezentowane przez Stanisława Hozjusza, że Tomicki został kanclerzem po rezygnacji, ze względu na swój wiek, Zygmunta Targowickiego – por. *Stanisłai Hosii S.R.E. Cardinalis Maioris Poenitentiarum Episcopi Varmiensi (1504–1579) et quae ad eum scriptae sunt epistole tum etiam eius orationes legationes. Tomus I (1525–1550)*, ed. Franz Hippler i Wincenty Zakrzewski (Kraków: Akademia Umiejętności, 1879), 154.

- 81 Bożena Wyrozumska, *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu* (Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1995), 110, 111, 122–123; Bożena Wyrozumska, „Stolle Jan z Głogowa (zm. 1450)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Andrzej Romanowski, t. 44 (Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”, 2006–2007), 77–78.
- 82 Bogdana Petryszak, „Кар’ери публічних нотаріїв у Львові XV – XVI ст. (Kariera publicznych notariuszy we Lwowie w XV i XVI wieku)”, *Średniowiecze Polskie i Powszechnie* 7 (2011): 171–185.
- 83 Archiwum Narodowe w Krakowie, Księga krakowska ziemska 15, 337–343 = Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 5, U47 (obecnie wersja elektroniczna, dok. nr 326, brak skanu, 12.11.2021) = *Starodawnego Prawa Polskiego Pomniki z ksiąg rękopiśmiennych dotąd nieużytych głównie zaś z ksiąg dawnych sądowych ziemskich i grodzkich ziemi krakowskiej*, t. 2, wyd. Antoni Zygmunt Helcel (Kraków: Nakład Ludwika Helcla, b. wiceprezydenta Rady Miejskiej, członka honorowego Towarzystwa Nauk. Krakowskiego, 1870), 642–643 (nr 3600) = *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa 1257–1506*, cz. 3, wyd. Franciszek Piekosiński (Kraków: Akademia Umiejętności, 1882), 583–589 (nr 448–449); Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 5, U29 (obecnie wersja elektroniczna, dok. nr 412, brak skanu, 12.11.2021), G40 (wersja elektroniczna dok. nr 448, siedem stron skanu: http://www.kodeks.pau.krakow.pl/img/G40_1-7.jpg, dostęp: 12.11.2021), G44 (wersja elektroniczna dok. nr 453, cztery strony skanu: http://www.kodeks.pau.krakow.pl/img/G44_1-4.jpg, dostęp: 12.11.2021), G47 (wersja elektroniczna dok. nr 459, cztery strony skanu: http://www.kodeks.pau.krakow.pl/img/G47_1-4.jpg, dostęp: 12.11.2021); Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 5, U59 (wersja elektroniczna dok. nr 451, brak skanu, 12.11.2021) = *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa 1257–1506*, cz. 3, 591–594 (nr 452).

Kolejnym pisarzem i notariuszem królowej był Jan Jakubowski z Jakubowa herbu Poraj⁸⁴. Protekcja krewnego, Andrzeja Róży z Borzyszowic, umożliwiła młodemu klerykowi wspinanie się po kolejnych szczeblach kariery kościelnej. W 1479 r. został kreowany *publicum imperiali auctoritate notarium* przez Borzyszowskiego jako cesarskiego komesa⁸⁵. Od 1480 r. był członkiem konsystorza diecezji krakowskiej jako notariusz, kanclerz, prokurator czy surogat⁸⁶. W latach 1496–1498 i 1502–1504 był notariuszem kapituły krakowskiej. W 1504 r. objął kanonię krakowską po rezygnacji Andrzeja Róży. Ponadto posiadał szereg pomniejszych beneficjów – był psalterzystą katedralnym, plebanem w Krzeszowicach oraz w Łagowie, mansjonarzem przy kościele św. Jakuba na Kazimierzu, altarystą św. Jana Ewangelisty w kaplicy Różyców oraz św. Dionizego w katedrze wawelskiej, altarystą śś. Michała i Mikołaja fundacji Andrzeja Skrzypka w Wieliczce oraz śś. Marcina, Mikołaja, Leonarda, Feliksa i Adaukta w kościele św. Barbary w Krakowie⁸⁷. 27 czerwca 1505 r. spisał testament Rakuszanki⁸⁸. W tym dokumencie królowa nazwała go swoim pisarzem *vel* notariuszem (*meique notarii*). Oczywiście należy podejść do tego zapisu z ostrożnością – królowa wdowa, na stałe mieszkająca na wzgórzu wawelskim, mogła skorzystać z doświadczonego urzędnika kancelaryjnego, zatrudnianego przez krakowską kapitułę. Kontakty Elżbiety z tym środowiskiem musiały być ożywione, skoro jej dwaj ostatni kanclerze – Latalski i Targowicki – byli członkami tej korporacji duchownych. Poza tym biskupem w Krakowie, od 1503 r., był dawny marszałek dworu jej zmarłego syna Fryderyka – Jan Konarski, człowiek, który zawdzięczał infułę protekcji samej królowej⁸⁹.

Przy spisaniu testamentu królowej Elżbiety Rakuskiej był także obecny Tomasz Roźnowski herbu Nowina⁹⁰. Józef Garbacik nazwał go

84 Zofia Leszczyńska-Skrętowa, „Jakubów koło Jędrzejowa”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 2, z. 2, red. Antoni Gąsiorowski (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989), 202; Bronisław Nowak, *Ród Porajów w Małopolsce w średniowieczu* (Kraków: Wydawnictwo Avalon, 2009), 376; Skupieński, *Notariat publiczny*, 170, 180, 221.

85 Skupieński, *Notariat publiczny*, 180.

86 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 2, 58–59, przypis 6.

87 *Ibidem*.

88 Garbacik, „Testament królowej”, 319.

89 Maria Goetel-Kopffowa, „Jan Konarski h. Abdank (1447–1525)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, t. 13, red. Emanuel Rostworowski (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1967–1968), 458–461.

90 Bolesław Przybyszewski, „Tomasz Roźnowski h. Nowina (zm. 1540)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Henryk Markiewicz, t. 32 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład

zaufanym domownikiem królowej⁹¹. W latach dziewięćdziesiątych XV w. został notariuszem publicznym *apostolicae auctoritatis* w archidiecezji gnieźnieńskiej, ale szybko przeniósł się do diecezji krakowskiej, zostając notariuszem przy Zygmuncie Targowickim, kanclerzu biskupa krakowskiego Fryderyka Jagiellończyka. Dzięki swym umiejętnościom i zabiegom objął wiele beneficjów niższych, głównie plebanii wiejskich i altarii. Objął również kanonie poznańską, skalbmierską, krakowską i sieradzką. Był także prokuratorem dóbr kapituły krakowskiej, dwukrotnie oficjałem krakowskim (1513–1526, 1533–1540), asesorem sądu inkwizycyjnego (1534–1535), a w 1538 r. pełnił obowiązki administratora biskupstwa krakowskiego po śmierci Jana Chojeńskiego⁹².

Analizując środowisko duchownych kancelarii Rakuszanki, nie można pominąć informacji zawartej w jednej z najważniejszych prac poświęconych dynastii jagiellońskiej. Urszula Borkowska, omawiając dwór polskich królowych, wymieniła diaka Nyklasza (Miklasza) jako sekretarza ruskiego Rakuszanki⁹³. Jego imię odnajdujemy w wykazie dworzan, którzy w 1505 r. otrzymali czarne sukno na pogrzeb zmarłej królowej matki⁹⁴. Wydaje się jednak, że ów diak był raczej związany z dworem żony króla Aleksandra, Heleny Moskiewskiej. Sam nagłówek wspomnianego wykazu „Pokojowcy JW Królowej” jest także bardzo ogólny, nie precyzuje afiliacji dworskiej wymienionych pokojowców i urzędników, zwłaszcza że kilku z nich zostało wymienionych bez podania imienia. Za jego związkiem z Heleną przemawia status diaka, czyli prawosławnego duchownego z niższymi święczeniami kapłańskimi. Byli oni często zatrudniani w kancelariach na wschodnich rubieżach państwa jagiellońskiego, gdzie zajmowali się korespondencją w języku ruskim – z diakiem mieliśmy do czynienia na dworze królowej Zofii Holszańskiej⁹⁵. W wypadku Elżbiety Rakuskiej nie mamy śladów po listach pisanych w języku ruskim, pomimo jej regularnych wyjazdów na Litwę. Możliwe także, że konserwatywna i niezbyt tolerancyjnie nastawiona do prawosławia Elżbieta nie chciała mieć w swoim najbliższym otoczeniu schizmatyka. Jej niechętny

Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, 1989–1991), 473–474; Garbacik, „Testament królowej”, 319.

91 Garbacik, „Testament królowej”, 312

92 Władysław Pocięcha, „Chojeński Jan”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 3 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności – Skład Główny w Księgarniach Gebethnera i Wolffa, 1937), 396–399.

93 Urszula Borkowska, *Dynastia Jagiellonów w Polsce* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011), 192. Za U. Borkowską tak Czwojdrak, *Zofia Holszańska*, 100.

94 AGAD, ASK 1, nr 32, k. 66v.

95 Czwojdrak, *Zofia Holszańska*, 100.

stosunek do tej religii ukazują nieustanne starania o przejście jej synowej Heleny na wiarę katolicką⁹⁶.

W wypadku Elżbiety Jagiellonki jej duchowne środowisko kancelaryjne obejmowało osobę kanclerza – kilkakrotnie wspomnianego kanonika Jana Dębieńskiego z Dębian herbu Nieczuja oraz dwóch notariuszy (pisarzy). Pierwszym z nich był Andrzej Białowocki (Białowodzki) herbu Drużyna, bakałarz prawa kanonicznego, notariusz w konsystorzu wikariusza generalnego Zygmunta Targowickiego oraz adwokat konsystorski w latach 1512–1515. Był posiadaczem kilkunastu beneficjów, np. altarii św. Marcina na Zamku i św. Benedykta w kościele Mariackim w Krakowie⁹⁷. Drugim notariuszem Jagiellonki był Jan Osiński, który w latach 1511–1513 był notariuszem wikariusza generalnego i oficjała krakowskiego Bernardino Gallo z Zadaru⁹⁸. W 1513 r. został określony jako *familiaris serenissime regidis Polonie*⁹⁹.

Duchownymi byli także lekarze królowej Elżbiety Rakuszanki. *Nota bene*, byli oni także odpowiedzialni za zdrowie króla i królewskich dzieci. W wypadku jej córki nie udało się ustalić, czy posiadała osobistego lekarza – zapewne korzystała z pomocy nadwornego lekarza królewskiego.

Pierwszym z nich był, wspomniany wyżej, gdańszczanin Jan Lieberhandt, będący jednocześnie medykiem króla Kazimierza, jego syna Jana Olbrachta oraz innych dzieci królewskich. O jego przynależności do stanu duchownego świadczy jedynie dzierżenie w 1495 r. probostwa poznańskiego¹⁰⁰. Najpewniej był jednak tylko świeckim komendatariuszem, skoro już w 1497 r. zrezygnował z wszystkich posiadanych dóbr na rzecz swej żony Barbary. Miały one do niego wrócić, jeśli powróciłby z wyprawy wojennej¹⁰¹.

96 Por. Grażyna Rutkowska, „Kościoł w życiu Heleny moskiewskiej, żony Aleksandra Jagiellończyka”, przygot. do druku. Adam Kozak, *Średniowiecze Polskie i Powszechne* 12 (2020): 261–293.

97 Tomasz Rombek, „Dwór królowny Elżbiety Jagiellonki w latach 1505–1515”, w druku.

98 *Ibidem*.

99 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 2, 146–147 (nr 179).

100 Informacja za Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria*, 97 (nr 138).

101 Jacek Laberschek, „Łobzów – zamek i tenuta”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, z. 4, red. Franciszek Sikora (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2003), 955–956.

Jego związki z dworem królewskim datujemy najpóźniej od 1487 r.¹⁰² Za swoje usługi kilkukrotnie otrzymywał kwitancję gdańską¹⁰³. Za długoletnią służbę dla rodziny królewskiej Liberhandt otrzymał kilka ważnych nadań ziemskich, np. wieś Neukressdorf w ziemi głogowskiej (Gieraltce, obecnie miasto Ebersbach-Neugersdorf w Niemczech w landzie Saksonia)¹⁰⁴, dożywotnie posiadanie zamku w Łobzowie z wsiami Nowym i Starym Łobzowem, Czarną Ulicą i zaułkiem rybaków za murami Krakowa¹⁰⁵, wieś Garlicę w powiecie krakowskim¹⁰⁶. Ponadto królowa Elżbieta zostawiła prawdopodobnie dla niego ogromny legat w swym testamencie – w wysokości aż 400 florenów¹⁰⁷.

W 1492 r. był posłem króla Jana Olbrachta na rozmowy z Gdańskiem¹⁰⁸. 21 lipca tego roku królowa Elżbieta w liście do wielkiego mistrza Zakonu Jana von Tieffen powiadomiła go, że Liberhandt będzie także ją reprezentował podczas tego spotkania¹⁰⁹. W 1495 r. wystąpił akcydentalnie z tytułem kanclerza królewskiej matki.

102 *Liber quitantiarum regis Casimiri*, 142, 197.

103 Beata Możejko, *Czynsz gdański w polityce Kazimierza Jagiellończyka i jego synów (1468–1516)* (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2004), 268, 270, 287, 293–294, 298, 302.

104 Wierzbowski, *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. 2, 11 (nr 178); Franciszek Giedroyc, *Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce* (Warszawa: Druk. K. Kowalewskiego, 1911), 434 (uznał, że wieś leżała w ziemi gdańskiej). Zob. też Friedrich Bernhard Werner, *Mapa księstwa głogowskiego z panoramami Głogowa i Koźuchowa* (Wrocław: 1741; <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/276311/edition/261349>, 07.12.2021)

105 AGAD, MK 17, f. 53 = Wierzbowski, *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. 2, 16 (nr 253) = Giedroyc, *Źródła biograficzno-bibliograficzne*, 434–435; Laberschek, „Łobzów – zamek i tenuta”, 954–956; Zofia Leszczyńska-Skrętowa, „Czarna ulica”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, z. 3 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985), 439.

106 AGAD, MK 17, f. 54 = Wierzbowski, *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. 2, 16 (nr 259) = Giedroyc, *Źródła biograficzno-bibliograficzne*, 435–437; Zofia Leszczyńska-Skrętowa, „Garlica Górna”, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, z. 4 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986), 710–711.

107 Garbacik, „Testament królowej”, 318 – niestety obdarowany występuje jako anonimowy *medicus*.

108 Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, rkps 4669, 27; *Akta stanów Prus Królewskich*, t. 2, wyd. Karol Górski, Marian Biskup (Toruń: Państwowe Wydawnictwo Naukowe – Łódź, 1957), 359 (nr 159).

109 Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, rkps 2237, 96 = rkps 4669, 11, 15.

Kolejnym lekarzem Elżbiety był Wojciech Krypa z Szamotuł¹¹⁰. Kształcił się w szkole parafialnej przy krakowskim kościele św. Anny. W 1483 r. rozpoczął studia na Akademii Krakowskiej, gdzie uzyskał tytuł bakałarza i magistra sztuk wyzwolonych¹¹¹. Z czasem został wieloletnim wykładowcą filozofii, przede wszystkim Arystotelesa, oraz tekstów astrologicznych, przechodząc kolejne szczeble „kariery naukowej”, od docentury bezpłatnej w latach 1488–1491, poprzez immatrykulację do fakultetu w 1491 r., po członkostwo w Kolegium Mniejszym – 1492 i Większym – 1499¹¹². W 1498 r. został dziekanem wydziału¹¹³. Następnie odbył podróż do Włoch. W dniu 21 września 1502 r. sporządził testament z fundacją wyderkafową¹¹⁴. Zapewne w 1503 r. uzyskał w Padwie tytuł doktora medycyny¹¹⁵. W styczniu 1504 r. został minowany przez króla Aleksandra lekarzem jego matki¹¹⁶ – z tym tytułem występuje w dniu 17 kwietnia

110 Ludwik A. Birkenmajer, *Stromata Coperinicana. Studia, poszukiwania i materiały biograficzne* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1924), 57–59; Leszek Hajdukiewicz, „Wojciech Krypa z Szamotuł”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 15 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1970, 472–473; Tomasz Jurek, „Szamotuły”, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. 4, z. 2, red. Antoni Gąsiorowski (Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2003), 777–778.

111 *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego*, t. 1, 428; *Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. Antoni Gąsiorowski przy współ. Tomasza Jurka, Izabeli Skierskiej i Wincentego Swobody (Kraków: Państwowa Akademia Umiejętności, 2000), 78 [85/68] = *Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402–1541*, wyd. Antoni Gąsiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska (Warszawa: Instytut Historii PAN, 2011), 89, 94, 246, 249.

112 Hajdukiewicz, „Wojciech Krypa”, 471.

113 *Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*, ed. Józef Muczkowski (Kraków: Typis Universitatis, 1849), 125; *Liber diligentiarum facultatis artistice Universitatis Cracoviensis*, cz. 1: 1487 – 1563, ed. Władysław Wisłocki (Kraków: Akademia Umiejętności, 1886), 41–44.

114 *Codex diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis continet privilegia et documenta quae res gestas Academiae eiusque beneficia illustrant. Ps. 4, Ab Anno 1507 usque ad Annum 1548*, przedm. Udalryk Heyzmann (Kraków: Typis Universitatis, 1884), 9–11 (nr 316); *Fundationes pecuniariae Universitatis Jagellonicae in saeculis XV–XVIII*, oprac. Jerzy Michalewicz i Maria Michalewiczowa (Kraków: Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999), nr 87.

115 Hajdukiewicz, „Wojciech Krypa”, 471.

116 Teodor Wierzbowski, *Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, t. 3: *Alexandri regis tempora complectens (1501–1506)* (Warszawa: Typis Officinae C. Kowalewski, 1908), 73 (nr 1191).

1505 r.¹¹⁷ Prawdopodobnie wspierał w obowiązkach lekarskich na dworze sędziwego już Jana Liberhandta.

Po śmierci królowej ponownie rozpoczął współpracę z Akademią Krakowską. Został również immatrykulowany w poczet studentów w semestrze letnim 1507 r. (III rektorat Jana z Reguła)¹¹⁸. Nowe zajęcia przerwała nagła śmierć w dniu 26 maja 1507 r. Swój majątek i księgozbiór, zgodnie z zapisami testamentu, pozostawił rodzinie oraz Bibliotece Kolegium Większego Akademii¹¹⁹.

Szamotulski zapewne posiadał – co najmniej – niższe święcenia kapłańskie, skoro dzierżył w swym ręku kilka beneficjów¹²⁰. Był kanonikiem oraz altarzystą św. Antoniego i Leonarda w krakowskiej kolegiacie Wszystkich Świętych (od 1501), altarzystą św. Krzyża w kościele NMP w Krakowie (od 1505), plebanem w Stróżyskach (1506 1507), altarzystą św. Wojciecha w katedrze wawelskiej (1505) oraz dziekanem i kanonikiem sądeckim (1507)¹²¹.

Niezwykle interesujące są wzmianki źródłowe na temat dwóch niemieckich duchownych, za którymi wstawiła się Rakuszanka. Pierwszym z nich był Arnold Buckinck (Bucking), dla którego królowa starała się w 1455 r. o rezerwację dwóch różnych kanonii na terenie archidiecezji kolońskiej¹²². Natomiast drugim był scholar diecezji mogunckiej Jan Hers (Hees), który w 1455 r. uzyskał dwa beneficja oraz dyspensę od przeszkody wieku¹²³. Całkiem możliwe, że obaj należeli początkowo do bliskiego otoczenia Rakuszanki (przybyli z nią do Polski?), która chciała im w ten sposób podziękować za oddane jej usługi. Lakoniczność zawartych informacji nie pozwala na bliższe określenie wzmiankowanych osób.

Na dworze królowy Elżbiety przebywał także duchowny Jan z Łękawicy (*de Lankavicza*; koło Wadowic), będący jej faktorem i szafarzem. Początkowo był adwokatem w krakowskim konsystorzu oficjała Jakuba Erciszewskiego i wikariusza generalnego Bernardino Gallo z Zadaru

117 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 2, 41–42 (nr 49).

118 *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego*, t. 1, 663 (1507e/99).

119 Henryk Barycz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu* (Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1935), 228.

120 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 2, 42 (nr 49, przypis 3).

121 *Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitułnych w Krakowie 1451–1460*, wyb. i oprac. Bolesław Przybyszewski (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2001), 33, 63; Salaterski, „Katalog prałatów i kanoników”, 170.

122 BP VI, 181 (nr 869) = *Repertorium Germanicum*, t. 7, 19 (nr 165).

123 Teki Rzymskie, rkps 8476, k. 105, rkps 8477, k. 167–168; BP VI, 185 (nr 889) = *Repertorium Germanicum*, t. 7, 173 (nr 1538); *Repertorium Germanicum*, t. 7, 176 (nr 1555).

w latach 1509–1511. Około 1512 r. przeszedł na dwór królowy, o czym świadczy zapis w testamencie ochmistrza dworu Jagiellonki, Jakuba z Siekluk (*Joanni presbitero dispensatori reginule* otrzymał legat w wysokości dwóch grzywien)¹²⁴. W 1515 r. pojawił się w aktach oficjalatu krakowskiego jako *factor serenissime virginis Elizabeth reginulae Poloniae*¹²⁵. Był dodatkowo psalterzystą w katedrze krakowskiej, altarystą w kaplicy Ofiarowania NMP, św. Szczepana i Aleksego (tzw. kaplicy Szafranców) w katedrze krakowskiej, plebanem w Sobolowie koło Bochni, w Goszczy koło Słomnik, Seceminie w powiecie chęcińskim i Łączycy koło Bochni czy koadiutorem kościoła w Żabnie¹²⁶. Zmarł w 1535 r.

Funkcjonujące na dworze królowej Elżbiety Rakuskiej i jej córki duchowieństwo zajmowało się przede wszystkim sprawami ściśle religijnymi, w ramach *capella reginalis/ reginulis*, lub było zatrudnione dla celów kancelaryjnych, często bez ścisłego określenia zakresu ich kompetencji. Akcydentalnie duchowni byli lekarzami lub szafarzami. Zupełnie osobną grupę stanowili duchowni nieomawiani w niniejszym tekście, luźno związani z królową czy królowną, którym ta znajomość pozwoliła osiągnąć kolejne szczeble w karierze kościelnej lub politycznej, jak np. biskup krakowski Jan Konarski czy arcybiskup lwowski i późniejszy arcybiskup gnieźnieński Andrzej Róża z Borzyszowic. Wszyscy znani duchowni, związani bezpośrednio z dworem i otoczeniem Rakuszanki i Elżbiety Jagiellonki, dzierżyli szereg niższych beneficjów, rzadko obejmując wyższe stanowiska kościelne, najczęściej ograniczające się do prałatury i kanonii w kapitułach katedralnych oraz kolegiackich. W dwóch przypadkach współpraca z królową Elżbietą zaowocowała w dalszej przyszłości znaczącym awansem kościelnym w postaci objęcia biskupstwa – dotyczy to kanclerzy Jana Wątróbki ze Strzelec i Jana Latalskiego.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

124 Przybyszewski, *Wypisy źródłowe*, t. 2, 122 (nr 146).

125 *Ibidem*, 182 (nr 244). Zob. też Franciszek Sikora, „Łękawica”, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, z. 4 (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2003), 920: tu błędnie nazwany faktorem królowy Jadwigi – błąd za Bolesław Przybyszewski, *Wypisy źródłowe Wawelu z archiwaliów kapitułnych i kurialnych krakowskich*, t. 5: 1530–1533 (Kraków: Ministerstwo Kultury i Sztuki, 1986), 14 (nr 401, przypis).

126 Rombek, „Dwór królowy Elżbiety”, w druku.

- Archiwum Skarbu Koronnego 1, 18, 32, 338
Metryka Koronna 17, 35, 98
Archiwum Narodowe w Krakowie
Księga krakowska grodzka 17, 25
Księga krakowska ziemna 15, 16
Biblioteka PAN i PAU w Krakowie,
Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 5 (wersja rękopiśmienna)
rkps 2237, 4669
Teki Rzymskie, rkps 8472, 8473, 8476, 8477

Źródła drukowane

- Abraham Władysław, „Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899–1913”, *Archiwum Komisji Historycznej*, seria II, t. 1, 1–65.
- Akta stanów Prus Królewskich*, t. 2, wyd. Karol Górski, Marian Biskup (Toruń: Państwowe Wydawnictwo Naukowe – Łódź, 1957).
- Bullarium Poloniae litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, t. 6: 1447–1464, red. Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś (Rzym–Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, Fundacja Jana Pawła II, Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej, 1998).
- Bullarium Poloniae litteras apostolicas aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, t. 7: 1464–1471, red. Irena Sułkowska-Kuraś, Stanisław Kuraś, Janusz Smołucha i Przemysław Stanko (Rzym–Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, Fundacja Jana Pawła II, 2006).
- Codex diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis continet privilegia et documenta quae res gestas Academiae eiusque beneficia illustrant*, cz. 4: *Ab Anno 1507 usque ad Annum 1548*, przedm. Udalryk Heyzmann (Kraków: Typis Universitatis, 1884).
- Cracovia artificum. Supplementa (1462–1475). Komentarz*, wyb. i oprac. Bolesław Przybyszewski (Kraków: Polska Akademia Umiejętności. Komisja Historii Sztuki, 2000).
- Cracovia artificum. Supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1451–1460*, wyb. i oprac. Bolesław Przybyszewski (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2001).
- Fundationes pecuniariae Universitatis Iagiellonicae in saeculis XV–XVIII*, oprac. Jerzy Michalewicz i Maria Michalewiczowa (Kraków: Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999).
- Garbacik Józef, „Testament królowej Elżbiety Rakuszanki żony Kazimierza Jagiellończyka (27 VI 1505)”, w *Prace z dziejów Polski feudalnej ofiarowane Romanowi Grodeckiemu w 70 rocznicę urodzin*, red. Zofia Kozłowska-Budkowska (Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe, 1960), 309–319.
- Giedroyc Franciszek, *Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce* (Warszawa: Druk. K. Kowalewskiego, 1911).

- Jelonek-Litewka Krystyna, Kolak Waclaw, Pirożyńska Czesława, Wojas Zbigniew, *Dochody i wydatki konwentu Braci Eremitów św. Augustyna przy kościele św. Katarzyny w Kazimierzu*, t. 1: 1502–1505 (Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 2002).
- Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1492 roku)*, oprac. Marcin Grulkowski, Beata Możejko, Sobiesław Szybkowski (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2014).
- Kętrzyński Wojciech, „Miracula venerabilis patris Prandothe episcopi Cracoviensis”, *Monumenta Poloniae Historica*, t. 4 (Lwów: Akademia Umiejętności w Krakowie, 1884), 439–500.
- Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa 1257–1506*, cz. 3, wyd. Franciszek Piekoskiński (Kraków: Akademia Umiejętności, 1882).
- Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. Antoni Gąsiorowski przy współ. Tomasza Jurka, Izabeli Skierskiej i Wincenciego Swobody (Kraków: Państwowa Akademia Umiejętności, 2000).
- Kutrzeba Stanisław, „Kopiarz rzymski Erazma Ciołka z początku wieku XVI”, *Archiwum Komisji Historycznej. Seria 2* 1 (1923), 66–113.
- Liber diligentiarum facultatis artistice Universitatis Cracoviensis*, cz. 1: 1487–1563, ed. Władysław Wisłocki (Kraków: Akademia Umiejętności, 1886).
- Liber quitantiarum regis Casimiri ab a. 1484 ad 1488*, wyd. Adolf Pawiński (Warszawa: Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1897).
- Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. 1, wyd. Antoni Gąsiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska przy współ. Ryszarda Grzesika (Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”, 2004).
- Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402–1541*, wyd. Antoni Gąsiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska (Warszawa: Instytut Historii PAN, 2011).
- Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter Georgs von Podiebrad*, t. 1: (1454–1463), wyd. Hermann Markgraf w *Scriptores Rerum Silesiacarum* 8 (Wrocław: Josef Max & Comp, 1873).
- Przybyszewski Bolesław, *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich*, t. 1: 1440–1500 (Kraków: Ministerstwo Kultury i Sztuki, 1960).
- Przybyszewski Bolesław, *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich*, t. 2: 1501–1515 (Kraków: Ministerstwo Kultury i Sztuki, 1965).
- Przybyszewski Bolesław, *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich*, t. 5: 1530–1533 (Kraków: Ministerstwo Kultury i Sztuki, 1986).
- Rachunki królewskie z lat 1471–1472 i 1476–1478*, oprac. Stanisław Gawęda, Zbigniew Perzanowski, Anna Strzelecka (Wrocław–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960).
- Repertorium Germanicum*, t. 7: Kalikst III (1455–1458), ed. Ernst Pitz (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1989).

- Rybus Henryk, „Dwa źródła do biografii Macieja Drzewickiego”, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 3 (1957), z. 2, 321–370.
- Stanislaw Hosii S.R.E. Cardinalis Maioris Poenitentiarum Episcopi Varmieni (1504–1579) et quae ad eum scriptae sunt epistole tum etiam eius orationes legationes, t. 1: (1525–1550), ed. Franz Hipler i Wincenty Zakrzewski (Kraków: Akademia Umiejętności, 1879).
- Starodawnego Prawa Polskiego Pomniki z ksiąg rękopiśmiennych dotąd nieużytych głównie zaś z ksiąg dawnych sądowych ziemskich i grodzkich ziemi krakowskiej, t. 2, wyd. Antoni Zygmunt Helcel (Kraków: Nakład Ludwika Helcla, b. wiceprezydenta Rady Miejskiej, członka honorowego Towarzystwa Nauk. Krakowskiego, 1870).
- Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849, ed. Józef Muczkowski (Kraków: Typis Universitatis, 1849).
- Ulanowski Bolesław, „Acta capitulorum cracoviensis et plocensis selecta (1438–1525, 1438–1523)”, *Archiwum Komisji Historycznej* 6 (1891), 1–296.
- Ulanowski Bolesław, *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 1: 1400–1489 (Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1887).
- Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanise prompta collecta ac serie chronologica disposita, t. 2: 1410–1572, red. Augustyn Theiner (Rzym: Typis Vaticanis, 1861).
- Wierzbowski Teodor, *Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, t. 2: *Iohannis Alberti regis tempora complectens (1492–1501)* (Warszawa: Typis Officinae C. Kowalewski, 1907).
- Wierzbowski Teodor, *Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, t. 3: *Alexandri regis tempora complectens (1501–1506)* (Warszawa: Typis Officinae C. Kowalewski, 1908).
- Wierzbowski Teodor, *Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur*, t. 4: *Sigismundi I regis tempora complectens (1507–1548)*, cz. 1: *Acta vicecancellariorum 1507–1535* (Warszawa: Typis Officinae C. Kowalewski, 1912).

Książki i monografie

- Barycz Henryk, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu* (Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1935).
- Barycz Henryk, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce odrodzenia (1440–1600)* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1938).
- Birkenmajer Ludwik A., *Stromata Coperinicana. Studia, poszukiwania i materiały biograficzne* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1924).
- Boniecki Adam, *Herbarz polski*, cz. 1: *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 4 (Warszawa: Skład Główny Gebethner i Wolff, 1901).

- Borkowska Urszula, „*Capella regia* w chrześcijańskiej Europie (średniowiecze i wiek XVI)”, w *Archiva temporum testes. Źródła historyczne jako podstawa pracy badacza dziejów. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Olczakowi*, red. Grzegorz Bujak, Tomasz Nowicki, Piotr Siwicki (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2008), 48–68.
- Borkowska Urszula, „Codzienny i odświętny ceremoniał religijny na dworze Jagiellonów”, w *Theatrum ceremoniale na dworze książąt i królów polskich*, red. Marek Markiewicz i Ryszard Skowron (Kraków: Zamek Królewski na Wawelu, 1999), 61–85.
- Borkowska Urszula, *Dynastia Jagiellonów w Polsce* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011).
- Borkowska Urszula, „*Pietas regia*. Formy królewskiej pobożności w późnośredniowiecznej Polsce”, w *Król w Polsce XIV i XV wieku*, red. Andrzej Marzec i Maciej Wilamowski (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2006), 39–56.
- Borkowska Urszula, „Spowiednicy królewscy”, w *Ludzie. Kościół. Wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze – wczesna epoka nowożytna)*, wyd. Wojciech Iwańczak i Stefan K. Kuczyński (Warszawa: Wydawnictwo DiG, Instytut Historii PAN, Instytut Historii Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, 2001), 173–194.
- Borkowska Urszula, „Życie religijne polskich Jagiellonów. Zarys problematyki”, w *Chrzest Litwy. Geneza, przebieg, konsekwencje*, red. Marek T. Zahajkiewicz (Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 1990), 149–180.
- Bukowski Waldemar, „Krzeczów (tenuta w powiecie szczyrzyckim)”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, z. 1, red. Franciszek Sikora (Kraków: Wydawnictwo „Secesja”, 1994), 187–189.
- Chachaj Jacek, *Blżej schizmatyków niż Krakowa... Archidiakoniat lubelski w XV i XVI wieku* (Lublin: Wydawnictwo Werset, 2012).
- Chorążyczewski Waldemar, *Przemiany organizacyjne polskiej kancelarii królewskiej u progu czasów nowożytnych* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007).
- Czwojdrak Bożena, *Zofia Holszańska. Studium o dworze i roli królowej w późnośredniowiecznej Polsce* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2012).
- Demiński Paweł, *Poznańska kapituła katedralna schyłku wieków średnich. Studium prozopograficzne 1428–1500* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, 2012).
- Głuch Grzegorz, „Dominikańscy spowiednicy i kaznodzieje Jagiellonów”, w *Dominikanie w środkowej Europie w XIII–XV wieku. Aktywność duszpasterska i kultura intelektualna*, red. Jerzy Kłoczowski i Jan Andrzej Spieź (Poznań: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów „W drodze”, 2002), 239–258.
- Goetel-Kopffowa Maria, „Jan Konarski h. Abdank (1447–1525)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 13 (Wrocław–Warszawa–Kraków:

- Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1967–1968), 458–461.
- Hajdukiewicz Leszek, „Wojciech Krypa z Szamotuł”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 15 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1970, 472–473.
- Halicka Anna, „Losy wdów po władcach z dynastii Piastów i Jagiellonów”, w *Zostawić ślad na ziemi. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Pędichowi w 80 rocznicę urodzin i 55 rocznicę pracy naukowej*, red. Małgorzata Halicka i Jerzy Halicki (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2006), 223–241.
- Heck Roman, *Zjazd głogowski w 1462 r.* (Głogów: Towarzystwo Ziemi Głogowskiej, 2012).
- Jurek Tomasz, „Szamotuły”, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. 4, z. 2, red. Antoni Gąsiorowski (Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2003), 762–782.
- Kowalska-Pietrzak Anna, *Prałaci i kanonicy kapituły łęczyckiej do schyłku XV wieku* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2004).
- Kumor Bolesław, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 2 (Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM, 1999).
- Kumor Bolesław, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 4 (Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM, 2002).
- Laberschek Jacek, „Łobzów – zamek i tenuta”, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 3, z. 4, red. Franciszek Sikora (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2003), 954–957.
- Laberschek Jacek, „Mstów klasztor i kościół parafialny”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 5, z. 1, red. Waldemar Bukowski (Kraków: Societas Vistulana, 2016), 14–29.
- Leszczyńska-Skrętowa Zofia, „Bolechowice”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, z. 1, (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980), 178.
- Leszczyńska-Skrętowa Zofia, „Czarna ulica”, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, z. 3 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985), 438–439.
- Leszczyńska-Skrętowa Zofia, „Garlica Górna”, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 1, z. 4 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986), 709–711.
- Leszczyńska-Skrętowa Zofia, „Jakubów koło Jędrzejowa”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. 2, z. 2, red. Antoni Gąsiorowski (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1989), 201–202.
- Łosowska Anna, „Kancelaria biskupa przemyskiego Jana z Targowisk (1486–1492)”, w *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie XV do*

- XIX wieku. *Materiały polsko-ukraińskiej konferencji naukowej w Okunince koło Włodawy 10–12 września 2007 roku*, red. Henryk Gmiterek i Janusz Łosowski (Kraków: Wydawnictwo Avalon, 2010), 439–472.
- Łosowska Anna, *Kolekcja „Liber Legum” i jej miejsce w kulturze umysłowej późnośredniowiecznego Przemysła* (Warszawa–Przemyśl: Archiwum Państwowe w Przemyślu, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2007).
- Łosowska Anna, *Pennae investivi Praemisliae. Notariusze kancelarii kościelnych, pisarze sądów oraz urzędów świeckich w XV i na początku XVI wieku* (Przemyśl: Archiwum Państwowe w Przemyślu, 2011).
- Michalewiczowa Maria, „Rey (Rej) Jan z Szumska h. Oksza (zm. 1468)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 31 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1988), 189–191.
- Możejko Beata, *Czynsz gdański w polityce Kazimierza Jagiellończyka i jego synów (1468–1516)* (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2004).
- Nowacki Józef, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2: *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój* (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1964).
- Nowak Bronisław, *Ród Porajów w Małopolsce w średniowieczu* (Kraków: Wydawnictwo Avalon, 2009).
- Nowak Zenon, *Kultura umysłowa Prus Królewskich w czasach Kopernika* (Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Państwowe Wydawnictwo Naukowe Oddział w Poznaniu, 1972).
- Odrzywolska-Kidawa Anna, *Biskup Piotr Tomicki (1464–1535). Kariera polityczna i kościelna* (Warszawa: Wydawnictwo Semper, 2004).
- Ozóg Krzysztof, „Relacje mendikantów ze środowiskiem dworskim oraz katedralnym na Wawelu do końca XV wieku”, w *Mendiկanci w średniowiecznym Krakowie*, red. Krzysztof Ozóg, Tomasz Gałuszka i Anna Zajchowska (Kraków: Wydawnictwo Esprit, 2008), 17–39.
- Pociecha Władysław, „Chojeński Jan”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Władysław Konopczyński, t. 3 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności – Skład Główny w Księgarniach Gebethnera i Wolffa, 1937), 396–399.
- Pociecha Władysław, *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie Odrodzenia*, t. 2 (Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1949).
- Przybyszewski Bolesław, „Tomasz Roźnowski h. Nowina (zm. 1540)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Henryk Markiewicz, t. 32 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, 1989–1991), 473–474.
- Reczek Józef, „Klemens ze Strzelec Wątróbka (ok. 1388–1440)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Emanuel Rostworowski, t. 12 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1966–1967), 590–591.
- Rodzina. *Herbarz szlachty polskiej ze zbiorów Seweryna hr. Uruskiego i materiałów archiwalnych*, oprac. Aleksander Włodarski, t. 15 (Warszawa: Skład Główny Księgarnia Gebethnera i Wolffa, 1931).

- Rombek Tomasz, „Dwór królowej Elżbiety Jagiellonki w latach 1505–1515”, w druku.
- Rutkowska Grażyna, „Dwór polskich królowych Anny Cylejskiej i Elżbiety Granowskiej”, w *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, red. Waldemar Bukowski i Tomasz Jurek (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2012), 869–914.
- Rybus Henryk, *Królewicz kardynał Fryderyk Jagiellończyk jako biskup krakowski i arcybiskup gnieźnieński* (Warszawa: [b.n.w.], 1935).
- Saczyńska Monika, „Mszy słuchanie, grzechów odpuszczanie. Przywileje indywidualne dla Jagiellonów w XV wieku. Przyczynek do pobożności monarszej późnego średniowiecza”, w *Jagiellonowie i ich świat. Polityka kościelna i praktyki religijne Jagiellonów*, red. Bożena Czwojdrak, Jerzy Sperka, Piotr Węcowski (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2020), 51–72.
- Sikora Franciszek, „Dąbrówka koło Brzeska”, w *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, red. Franciszek Sikora, cz. 3, z. 3 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985), 520.
- Sikora Franciszek, „Łękawica”, w: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, t. 3, z. 4 (Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”, 2003), 919–920.
- Skierska Izabela, *Obowiązek mszalny w średniowiecznej Polsce* (Warszawa: IH PAN, 2003).
- Skupieński Krzysztof, *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce* (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002).
- Sokół Stanisław, *Medycyna w Gdańsku doby odrodzenia* (Wrocław–Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1960).
- Sułkowska-Kurasiowa Irena, „Latański Jan h. Prawdzic (1463–1540)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Zygmunt Abrahamowicz i Emanuel Rostworowski, t. 16 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1971), 562–563.
- Sułkowska-Kurasiowa Irena, *Polska kancelaria królewska w latach 1447–1506* (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1967).
- Tafiłowski Piotr, *Jan Łaski (1456–1531), kanclerz koronny i prymas Polski* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2007).
- Wiśniewski Jan, *Dekanat miechowski* (Radom: Druk i Lit. „Jan Kanty Trzebiński”, 1917).
- Wiśniewski Jan, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1926 r. tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866* (Radom: Druk. S. Nowakowski, 1928).
- Wolny Jerzy, „Kaznodziejstwo”, w *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. Marian Rechowicz, t. 1: *Średniowiecze* (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1974), 273–308.
- Wyczański Andrzej, *Między kulturą a polityką. Sekretarze królewscy Zygmunta Starego (1506–1548)* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990).

Wyrozumka Bożena, *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu* (Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1995).

Wyrozumka Bożena, „Stolle Jan z Głogowa (zm. 1450)”, w *Polski Słownik Biograficzny*, red. Andrzej Romanowski, t. 44 (Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”, 2006–2007), 77–78.

Czasopisma

Borkowska Urszula, „Pobożność rodziny Kazimierza Jagiellończyka”, *Analecta Cracoviensia* 16 (1984): 23–41.

Kaczor Korneliusz, „Dokument króla Kazimierza Jagiellończyka z 21 września 1454 roku”, *Roczniki Historyczne* 79 (2013): 147–152.

Lalik Tadeusz, „Kaplica królewska i publiczne praktyki religijne rodziny Kazimierza Jagiellończyka”, *Kwartalnik Historyczny* 88 (1981): 394–415.

Petryszak Bogdana, „Кар’єри публічних нотаріїв у Львові XV–XVI ст. (Karierzy publicznych notariuszy we Lwowie w XV i XVI wieku)”, *Średniowiecze Polskie i Powszechne* 7 (2011): 171–185.

Rutkowska Grażyna, „Kościół w życiu Heleny moskiewskiej, żony Aleksandra Jagiellończyka”, przygot. do druku. Adam Kozak, *Średniowiecze Polskie i Powszechne* 12 (2020): 261–293.

Salaterski Stanisław, „Katalog prałatów i kanoników kapituły św. Małgorzaty P.M. w Nowym Sączu (1448–1791)”, *Nasza Przeszłość* 80 (1993), 169–224.

Źródła internetowe

Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 5, <http://www.kodeks.pau.krakow.pl> (dostęp: 12.11.2021).

Werner Friedrich Bernhard, *Mapa księstwa głogowskiego z panoramami Głogowa i Kożuchowa* (Wrocław: 1741), <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/276311/edition/261349> (dostęp: 07.12.2021).

